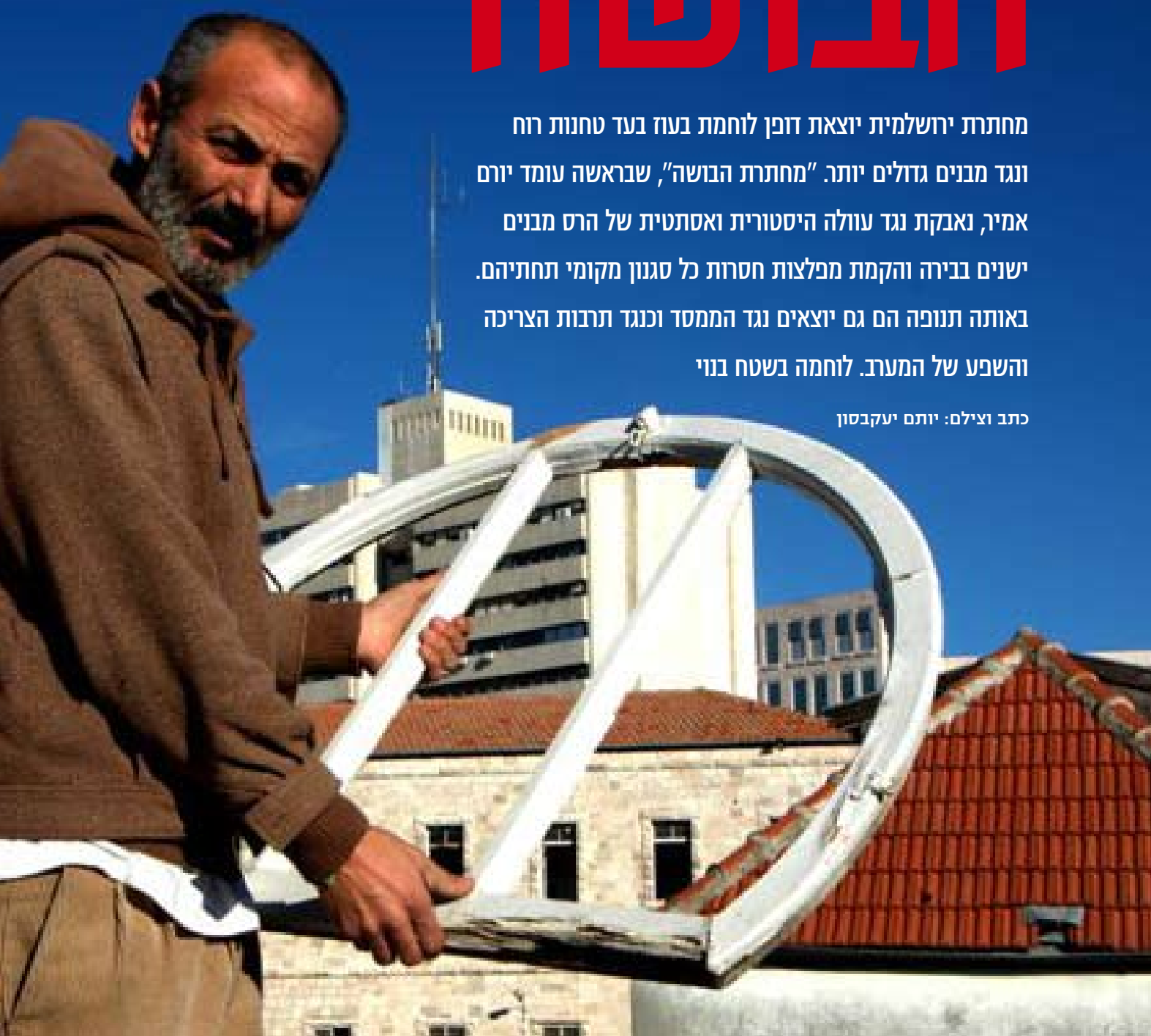

מחתרת הבושה

מחתרת ירושלמית יוצאת דופן לוחמת בעוז בעד טחנות רוח
ונגד מבנים גדולים יותר. "מחתרת הבושה", שבראשה עומד יורם
אמיר, נאבקת נגד עוולה היסטורית ואסתטית של הרס מבנים
ישנים בבירה והקמת מפלצות חסרות כל סגנון מקומי תחתיהם.
באותה תנופה הם גם יוצאים נגד הממסד וכנגד תרבות הצריכה
והשפע של המערב. לוחמה בשטח בנוי

כתב וצילם: יותם יעקבסון

"אין עוד מלבדולר", משחק מילים על הכתובת המוכרת "אין עוד מלבדו", היא כתובת גרפיטי שגרמה לירושלמים רבים להסב את ראשם ולתהות לפשרה. היה מי שהכתובת צרמה לו ולכן מיהר להשיב עטרה ליושנה על ידי מחיקת שתי האותיות האחרונות. לימים היה מי שהפך את הו' הסופית לה' "אין עוד מלבדה". האם היה זה אדם שחמד לו לצון, עלם מאוהב עד כלות, ביטוי למחאתה הזועקת של עלמה סביב אירועי מצעד הגאווה או שמא קריאה נואשת של אדם המאוהב בעיר שעליה, כך מסופר, ירדו תשעה קבין של יופי? את הגרפיטי הזה, כמו רבים אחרים, מפזרת "מחתרת הבושה". זוהי מחתרת ירושלמית יוצאת דופן הלוחמת בעוז בעד טחנות רוח ונגד מבנים גדולים יותר. ולמה הכוונה? המחתרת הוקמה כדי להתריע בפומבי נגד מה שנתפס בעיני חבריה והפעילים בה כבושה - עוולה היסטורית ואסתטית משוועת שעליה יש להתריע: הרס מבנים ישנים בבירה והקמת מפלצות חסרות כל סגנון מקומי תחתיהם. על פעולה זו מתווסף גם נדבך לא מבוטל של יציאה כנגד הממסד וכנגד תרבות הצריכה והשפע של המערב בכלל, ולא אחת הרעיונות נמהלים אלו באלו.

אנשי המחתרת מפגינים בדרכים שונות נגד מפעלי בנייה המאיימים לדעתם להכחיד את ייחודה של ירושלים. גם כשמחליטים על שימור בתי אבן מיוחדים, הם מועלמים מהעין על ידי מבני בטון וזכוכית המקיפים אותם מכל עבר, כדוגמת המנזרים הציריים שבתוכם מאבק איתנים של גופים ירוקים שונים זכו להשתמר בשכונת ממילא. "מי רואה אותם כיום?" שואלים חברי המחתרת. לפני כמה ימים טיפסו בגניבה אל מרומי אחד המנופים התלויים מעל קומפלקס הבטון האדיר הנבנה במקום. עם אור ראשון יכול היה כל עובר אורח שחלף במקום לשאת עיניו מעלה ולהבחין בכמה דמויות נאחזות בקורות המתכת ובלהט נבואי כמעט מניפות תמונות גדולות המתעדות את מעשה ההרס הנפשע. כדי להפיג את תדהמת העוברים והשבים, כמו גם לשוטרים שהתגודדו בתחתית המנוף,

ולהסביר להם במה מדובר, הייתה גם מי שחילקה דפי הסבר.

קצינת גרפיטי

לעתים בוחרת המחתרת להפיץ את מסריה בעקיפין, כך שהכתובת לבדה תופיע על הקיר. לשם כך יש למחתרת "קצינת גרפיטי". לאחר שנקבע תוכן הגרפיטי, אחראית הקצינה על עיצוב והכנת השללונות ולאחר מכן גם על ריסוסן ברחבי העיר. מעל קצינת הגרפיטי יש גם מפקד וסגנית. לצידם מכהן גם קצין ספרות שאחראי על תכני תרבות המובאים לפני החברים. "הגרפיטי הוא אמנם סוג של נזק", מודה יורם אמיר, המפקד, "אולם בקלות רבה ניתן להסירו. לא כך הוא לגבי המבנים שהולכים ומוקמים ברחבי העיר". בעברו היה יורם קצין חי"ר. ככזה התמחה בלוחמה בשטח בנוי, וזה בדיוק מה שהוא ממשיך לעשות היום, "אך המטרה אחרת והכלים אחרים". אמיר הוא הרוח הנושבת מאחורי מפרשי המחתרת וגם היוזם. אני פוגש אותו בשעת לילה בדירת גג מעל שוק מחנה יהודה בירושלים. דוכני השוק נסגרו זה מכבר וכל פתחים הוגפו בתריסי פח. רק האספלט ספוג השמן, שיירים בודדים של ירק, חולדות שמנות וחתולים משוטטים, מעידים על ההמולה שמציפה את המקום בשעות היום. דלת פח צרה במפגש הסמטאות התות והחרוב מובילה אל דירתו של אמיר. מעבר לדלת הנפתחת בחריקה, מונחים ארגזים ועגלות מוכתמים בדם של האטלזי הסמוך. כשנחקים מעבר להם מגיעים לגרם מדרגות שלאורכו תלויות כרזות ותמונות שליקט, כתב וצילם. הדירה עצמה דלה מאוד - מטבח קטן, כמה מזרנים לישיבה ועשרות תמונות מודפסות בגדלים שונים שבהן מתועדים שלב אחרי שלב מעשי ההרס של מבנים ישנים בירושלים והקמת מפלצות אדירות שאין בהן לא נוי ולא תוחלת. בתמונות ניתן לראות את חוסר ההתאמה של מרכז כלל והמבנה שהוקם לאחרונה לידו, "פרויקט החלון הירושלמי", למבנים המקוריים של רחוב יפו. בפרויקט

מוצגים קירות אבן עתיקים שכל אבניהם ממוספרות. "לשם מה המספור?" שואל אותי אמיר ואני משיב בידענות: "לצורכי שימור". "כמעט", הוא הודף אותי בניצחון מריד. "שימור שהוא הרס. את הבית הזה, בית משפחת ברעם ברחוב רבי עקיבא, הורסים. כל אבניו נקנו על ידי עשיר מבוססון, שיהיה לו בית ירושלמי בחצר. לשם כך הסימון, כדי שיידעו איך לבנות אותו מחדש", הוא מסביר ואני מתקשה להאמין. באחת התמונות נראה מרכז ירושלים בתצלום אוויר ועליו שרטוט בטוש של מבנה רב קומות. "את התוכניות למגדל הזה שאמור לקום בכיכר הירוקה בסמוך למשביר, תכנן מהנדס העיר הקודם, אורי שטרית", מסביר אמיר ומוסיף: "היום ידוע כי הוא אחד מבעלי חברת הבנייה. ככה הדברים עובדים - רק עם כסף. גם על הדולר כתוב In god we trust. לטענת דוברות העירייה, אין כל תוכניות להקים מבנה כזה.

חלונות כמצבות

בתמונה אחרת מבצבץ קצהו של גמלון אבן מגולף מעבר לגושי בטון יצוק - פרויקט ממילא הכולא בתוכו את המבנים היפים שהוחלט לשמר, כאילו נועד למנוע פן ייראו חלילה. בצילום נוסף מתעדים את מגדלי הולילנד הנשקפים מעל עמק הצבאים ומתריסים כנגד כל הקמרונות הקדומים של העיר, ויש גם עוד. הוא מגלה לי שהשנה יהיה אורח הביאנלה לארכיטקטורה בוונציה 2008. במסגרת האירוע יוצגו כמה מתמונותיו המתעדות את הנזק שעולל "פרויקט חלון לירושלים", אותו בניין עצום שהוקם ממזרח למרכז כלל וחוסם את כל המרחב של רחוב יפו על משמעותיותו השונות הנוגעות לשימור ולתפיסה אורבנית בכלל. קומקום תה מהביל עם כמה כוסות מונחים על הרצפה בינינו ואמיר מתחיל לספר את סיפורו. חשוב לו לספר וחשוב לו שיידע, כי רק על ידי הפצת דעותיו ועקרונותיו יצליח במלחמתו. בשעת לילה מאוחרת הוביל אותי אמיר אל הגג, שם מונח לו אוצר גדול נוסף - כל מסגרות העץ של עשרות חלונות

לאחר שקבע תוכן הגרפיטי, אחראית "קצינת הגרפיטי" על עיצוב והכנת השללונות ולאחר מכן גם על ריסוסן ברחבי העיר. מעל קצינת הגרפיטי יש גם מפקד וסגנית. לצידם מכהן גם קצין ספרות שאחראי על תכני תרבות המובאים לפני החברים

יום אמיר: "החלונות הללו הם כמו מצבות שימשו כמסגרות לתמונות במחיצה ויציחו לזוהר את בושתה של העיר, יוקיעו את מי שגל והחריב את יופייה ויציגו לעד את טיפשותם של מתכנני העיר"

ישמשו מסגרות לתמונות במוזיאון, מקום שבו תוצג לעד טיפשותם של מתכנני העיר. לפני שנה ייסד אמיר את "מחתרת הבושה", שנועדה לזהות ולהתריע נגד תהליכי הרס בעיר ולשמר את אופייה הקדום. חשבו לציין שדרישתו של אמיר אינה בהכרח קפיאה על השמרים. צורכי הבנייה והפיתוח נהירים לו, אך הוא מבקש לשמור על המידות הנכונות והטעם הטוב. "תראה למשל את התמונה הזו", הוא מצביע על מבנה חד קומתי שעליו נבנתה קומה נוספת שלא תואמת בשום אופן למבנה הישן שעליו נבנתה. "איפה כאן הכבוד? איפה ההרמוניה? תראה איך זה נראה!" הוא מתריס.

מתחת לדירתו של אמיר נפתחה לפני כחודש גלריה קטנה הנקראת "פוטו סינתזה". בגלריה נמכרות עבודות הצילום שלו ושל שאר חברי המחתרת. "הגלריה נועדה להחזיק אותנו ולאפשר

מלון פלאס ושל מבנים ישנים נוספים שהולכים ונהרסים במרוצת הזמן. לא שאלתי כיצד השיג אותם, אך ניסיתי לברר לשם מה. "החלונות הללו הם כמו מצבות", הוא השיב. יכולתי להזהות אתו כשראיתי אותם שעונים זה כנגד זה על מעקה הגג. "הם ישמשו מסגרות לתמונות שינציחו לדורות את בושתה של העיר ויוקיעו את מי שגזל והחריב את יופייה". החלונות הישנים

לנו להישאר אנטי ממסדיים", הוא מסביר ושמח לספר שהיא מעוררת סקרנות רבה. לפני 25 שנה הגיע אמיר לירושלים וחי בסמיכות לשוק. לאחר שנים בהן עסק בתחום הביטחון כקצין וכאזרח, פתח את חנות הצילום הראשונה בשוק. תוך כדי כך הפך גם לצלם חתונות. לטענתו, מתוך תפיסה כלכלית של פיתוח תמונות מהיר עבור מי שממילא מגיע לקניות, הוא הביא לשוק סוג של גלובליזציה - תהליך שהיום הוא מתנגד לו בתכלית.

אבסורד שמוציא מן הדעת

לפני שבע שנים פרצה השביתה הגדולה של מפני האשפה. ערמות האשפה בעיר כולה, ובפרט באזור השוק, הלכו ונערמו להררים. אמיר ראה כיצד שני הולכי רגל שירדו מהמדרכה לכביש כדי לעקוף ערמת זבל ענקית נפגעו מרכב חולף. למראה הזה הייתה השפעה מכוננת על תפיסתו ועל המשך פעולתו. האבסורד של השיטה, כפי שהוא מכנה זאת, הוציא אותו מדעתו. כבר אז הוא תיעד את שביתת פינוי האשפה וגם את הדוחות שקיבלו בעלי עסקים שפינו את האשפה מחנויותיהם למרות חוקי המונופול שאסרו את הדבר.

מגג דירתו הוא מצביע על מעבר החצייה הראשי מרחוב אגריפס לשוק שעודנו מוביל ישירות אל מכלי האשפה הראשיים של השוק. "אפילו מדרכה אין כאן!" הוא מציין. בשנת 2000 נבחר אמיר לכהן כיושב ראש ועד השוק. בתפקיד זה פתח במאבק איתנים נגד העירייה בדרישה לקבל שירותים עירוניים התואמים את הארנונה שמשלמים 600 הסוחרים בשוק. אחת הדרישות הייתה שבמקביל להקמת התשתיות לרכבת הקלה, יוקם חניון תת קרקעי לאלף מכוניות ושבושוק ייערך שיפוץ כולל. העירייה בראשותו של אולמרט בזמנו, הדפה לטענתו את כל הבקשות. הרעיון שלפיו רוכלות זעירה עודנה מתקיימת במרכז ירושלים, נתפס בעיניו כנפלא והתוכניות להקים מרכז מסחרי גדול במקומו של השוק נשמע לו מזעזע. אמיר מצביע על היחס הדואלי לשוק. "במופע המרכזי לחגיגות ה-50 למדינה שימש השוק כתפאורה", הוא מזכיר. "כלומר סוג של מוטיב לאומי, מוזיאון חי. ומה עושים בפועל

על מנת לשמר אותו? כלום!" אמיר מזכיר את הניסיון הראשון לנגוס בשוק - הקמת "השוקנין", אותה מפלצת אטומה וחסרת חלונות במורד רחוב אגריפס, הכושלת כלכלית, אך ניצבת איתנה במקומה. כאילו רק כדי להעצים את האירוניה, בסמוך לה מופיע ציור הקיר הראשון שמימנה עיריית ירושלים. בציור מוצג השוק כאידיליה רומנטית אוריינטלית. דוכניו השופעים מצוירים תחת שדרה של קמרונות אבן אציליים. "קשתות להמונים, שיבושם להם", אומר אמיר במרירות, "אולם כל מה שטרחו לעשות בפועל הוא להקים בשוק קירוי פלסטיק על שלדי ברזל רעועים". כך אולי באה לידי ביטוי אהבת ירושלים של אמיר עם גישתו האנטי ממסדית הכוללת. השוק, אם לומר את האמת, מעולם לא היה מקורה. את גגו הניילון והפלסטיק הרעועים בחרו להחליף בקונסטרוקציה אחידה כדי לשפר את חזותו. אני מניח כי מה שעמד לנגד עיניהם של מעצבי הקירוי היה להתערב כמה שפחות באופיו של השוק. העובדה שהעירייה העדיפה להקצות לכך משאבים קטנים ככל האפשר מתוך שאיפה להפקיד את המקום בידיהם של אילי הון שונים, תאמה במקרה זה את תפיסת המתכננים.

זונה אקולוגית

במסגרת הניסיון להציג את השעבוד של החברה לאילי ההון ולשינויים בתרבות הצריכה, החליט אמיר על הקמת תערוכה שנקראה "נסיכה אדומה או זונה אקולוגית?" סיפורה של עגבנייה. בתערוכה יכלו מבקרים לטעום עגבנייה רגילה לעומת עגבנייה שלא עברה השבחות גנטיות והמירה טעם במראה. את התערוכה ערך במקביל לגירושיו, שגרמו לו לתהות לא מעט לגבי ייעודו האמיתי. במסגרת קשר אחר שקיים עבר לגור בבית צ'רצ'יל שברחוב שמואל הנגיד, ביתו לשעבר של דוד אנטול ברוצקוס, מהנדס העיר הראשון. ברוצקוס עצמו מהווה בעיניו את קו התפר שבין בנייה מודרנית השומרת על הצביון הירושלמי לעומת הבנייה הזולה, חסרת הייחוד, שבאה אחריה. "תשווה בין עבודותיו הראשונות למבנים שתכנן מאוחר יותר", הוא מציין.

הבניין הכי מכוער בעיר

בעיני אמיר, קיים קשר ישיר בין בנייה גלובלית לתרבות גלובלית. מבחינתו, גשר המיתרים של קלטר אווה שהוקם בכניסה לעיר, מסמל את הראויות, חוסר הצניעות והיעדר התכנון. "הרי אין כאן אפילו מרחב מספיק כדי להביט בגשר כזה מרחוק, כפי שמתבקש מבחינה ארכיטקטונית", הוא אומר, ובמידה רבה של צדק. אמיר גם עושה קשר ישיר בין הגשר לגאווה העירונית הנפשעת שהוא נועד לסמל. על כך הוא מקשה ושואל: "גאווה ארכיטקטונית ריקה ומנוכרת כן ואהבת אדם לא? כיצד יכולה עיר לא צנועה לצאת נגד מצעד הגאווה, למשל?" סביב רעיון זה פנה אל ראשי "הבית הפתוח" בירושלים בהצעה לפעול יחדיו. מהר מאוד הפך הבית ברחוב שמואל הנגיד לאולם תצוגה לתערוכות מתחלפות שיום ולמעין שוק קטן לרהיטים ובגדים יד שנייה. עד היום כל בגדיו הם בגדים שליקט מחנויות יד שנייה, הוא מדגיש. בחצר נערכו ערבים שבהם ישבו סביב מדורה. טלוויזיות ישנות שימשו כמושבים מסביב והאש ריצצה על מסכינה. מדורת השבט הקדומה לעומת מדורת השבט המודרני.

"הכלה שלי לא אוהבת תכשיטים זולים", חוזר אמיר לדבר על אהבתו הגדולה. בעיניו משתקפת אש אמונה יוקדת. "מכל העולם באים לכאן לחזות ביפי מבניה של ירושלים והנה אנחנו מכחישים את יופייה כמו ידיו". אמיר יוצא לא רק נגד צורת הבנייה החדשה, אלא גם כנגד היקפה. "הרי רוב מה שנבנה בעיר הופך למשכנות רפאים המאוכלסים רק לשבוע בשנה על ידי הבעלים שמגיעים מחו"ל". בטנו של אמיר מלאה על כך שראשי השלטון עסוקים בעיקר בעניינים הנוגעים לשמירת הכיסא ולקשרים עם בעלי ממון. "את העם למטה לא זוכרים", הוא טוען. בימים אלו הוא הוגה את הרעיון לקלוע צמת שום ענקית, ראשיתה בשוק וסופה בכנסת. "מעבר לזה שהיא תהיה שיא גינס, היא אמורה לסמל את דרישתו של העם לכך שהשלטון יזכור את הקשר הטבעי שלו אל העם".

yotam.jac@gmail.com

במסגרת הניסיון להציג את השעבוד של החברה לאילי ההון ולשניוניים בתרבות הצריכה, החליט אמיר על הקמת תערוכה שנקראה "נסיכה אדומה או זונה אקולוגית? - סיפור של עגבייה". בתערוכה נתנו למבקרים לטעום עגבייה רגילה לעומת עגבייה שלא עברה השבחות גנטיות והמירה טעם במראה

לדברי אמיר, דמי השכירות בבית צ'רצ'יל היו נמוכים מאוד, כי התנועה ליהדות מתקדמת, שהחזיקה בנכס, חיפשה אחרי פרחי שיגור שם עד שתממש את הריסתו לטובת הקמת מבנה חדש. שהייה בבית היא שגרמה לאמיר להבין שייעודו הוא לדאוג לעיר. בהשראת המבנה הציג בו תערוכה שנקראה "תודה רבה לך כבוד ראש העיר", שעסקה בתיעוד חוויית הזיהום של מערכת הבחירות ועל בנייה וארכיטקטורה בעיר וסביבה.

"הפכתי להיות החתן של ירושלים, עיר כלילת יופי, רבת נוף", הוא מצהיר ומסביר כיצד הפך לצלם חתונות: "בחתונות שצילמתי בערבים ובלילות שמעתי שוב ושוב את המשפט: 'אם אשכח ירושלים תשכח ימיני'. וביום התעוררתי וראיתי ששכחו - הנה מחריבים עוד מבנה עתיק, מציבים אנטנה סלולרית ממש מאחורי מגדל דוד, בונים מפלצת אבן שלא קשורה לכולם, מציבים שלט 'ברוכים הבאים' בצבעי כחול-לבן-אדום בכניסה לעיר הממומן על ידי חברת קוקה קולה". לאמיר לא חסרות דוגמאות רבות נוספות והמעין המתאר את עוולות מנהלי העיר נובע בעוז.

לפני כמה חודשים יזמה המחתרת, מימנה וגם הוציאה לפועל את "פסטיבל ללא חשמל" בנחלאות. להקות רבות הגיעו להופיע בהתנדבות. כל תאורת הרחוב כובתה והאירוע התקיים לאור לפידים ופנסים סיניים. התובנה של אמיר היא שאנשים מחפשים פשטות, שדי להם מהראויותנות הבזבזנית המציפה אותם מכל עבר. שהם עייפים ממנה. "היית צריך לראות איך אנשים דיברו בשקט ובנינוחות. כל האווירה השתנתה", הוא מתאר. ובהקשר לאקסטרווגנטי, יוצא אמיר בחרון כנגד מה שהוגדר בשעתו בגרפיטי ענק "הבניין הכי מכוער בעיר" - פרויקט הולילנד. "תראה כמה זה מצחיק! דירות היוקרה שם משווקות כבעלות נוף המשקיף לכל ירושלים. ומה אתה רואה משם? את דודי השמש של הקטמונים. מעבר לכיעור הנורא של הבניין, כל מה שהוא מנציח זה יוקרה מול עוני. הבניינים הגבוהים לוקחים את השמש מתושבי הקטמונים שעה אחת קודם", הוא מסביר. לאמיר יש חלום לגייס את תושבי הקטמונים ולהציב בחלונות ובמרפסות ביתם מאות מראות שיסנוורו את העשירים רגע לפני שהשמש שוקעת. כך אולי יזכירו להם את המשמעות של צללים מתארכים.

